УДК: 351.82:332.3

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-9\(15\)-172-184](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-9(15)-172-184)

Неймарк Ольга Аліївна аспірантка кафедр глобальної та національної безпеки ННІ Публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Антона Цедіка, 20, м. Київ, 03057, тел.: (095) 331-30-08, e-mail: bilotserkivska.o@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2149-9125>

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ: ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ

Анотація. У статті досліджено основні наукові підходи щодо дослідження концепту «гуманітарна безпека» у науці публічне управління. Запропоновано аналіз наукової та довідкової літератури, проведено аналіз нормативно-правових документів країни щодо забезпечення національної безпеки на предмет наявності в них концепту «гуманітарна безпека».

У статті зазначається, що сучасне людство, поглинене політичними, економічними та військовими проблемами впродовж останнього сторіччя, мало уваги приділяло гуманітарним проблемам, забуваючи про те, що істинний зміст політичним, економічним та військовим проблемам може дати лише гуманітарна сфера. У статті наголошується на тому, що у вітчизняній нормативно-правовій та частково у науковій практиці репрезентовано підхід в рамках якого повністю ігнорується виокремлення гуманітарної безпеки у якості самостійного елемента системи національної безпеки.

Авторка у якості функціональних компонентів системи забезпечення гуманітарної безпеки виокремлює такі складові: аналітичний; прогнозно-проектувальний; конструктивно-організаційний; комунікативний. А в якості структурних компонентів системи забезпечення гуманітарної безпеки виділяє: цілі системи; життєво важливі інтереси у гуманітарній сфері суб'єктів національної безпеки; ресурси, засоби, сили забезпечення гуманітарної безпеки; органи, що відповідають за забезпечення гуманітарної безпеки; суб'єкти та об'єкти гуманітарної безпеки (особа, суспільство, держава).

У статті характеризуються етапи реалізації публічного управління гуманітарною безпекою, які передбачають здійснення таких управлінських впливів: формування системи забезпечення гуманітарної безпеки; оцінка гуманітарної обстановки в інтересах забезпечення національної безпеки; оцінка стану та можливостей системи забезпечення гуманітарної безпеки; розробка та впровадження інструментарію державного реагування на загрози гуманітарній безпеці; моніторинг, спостереження та контроль.

Ключові слова: публічне управління, гуманітарна безпека, національна безпека, наукові підходи, гуманітарний розвиток.

Neymark Olga Aliyivna Graduate student of the Departments of Global and National Security, Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University, Anton Tsedik St., 20, Kyiv, 03057, tel.: (095) 331-30-08, e-mail: bilotserkivska.o@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2149-9125>

PUBLIC ADMINISTRATION OF HUMANITARIAN SECURITY: MAIN SCIENTIFIC APPROACHES

Abstract. The article examines the main scientific approaches to the study of the concept of "humanitarian security" in the science of public administration. The analysis of scientific and reference literature is offered, the analysis of normative-legal documents of the country concerning maintenance of national security for presence in them of the concept of "humanitarian security" is carried out.

The article notes that modern humanity, absorbed in political, economic and military problems over the last century, has paid little attention to humanitarian issues, forgetting that only the humanitarian sphere can give true meaning to political, economic and military problems. The article emphasizes that the domestic legal and partly in scientific practice represents an approach in which the isolation of humanitarian security as an independent element of the national security system is completely ignored.

The author identifies the following components as functional components of the humanitarian security system: analytical; forecasting and design; constructive and organizational; communicative. And as structural components of the system of humanitarian security allocates: the goals of the system; vital interests in the humanitarian sphere of national security actors; resources, means, forces of humanitarian security; bodies responsible for ensuring humanitarian security; subjects and objects of humanitarian security (person, society, state).

The article characterizes the stages of implementation of public management of humanitarian security, which provide for the implementation of the following management influences: the formation of a system of humanitarian security; assessment of the humanitarian situation in the interests of national security; assessment of the state and capabilities of the humanitarian security system; development and implementation of tools for state response to threats to humanitarian security; monitoring, observation and control.

Keywords: public administration, humanitarian security, national security, scientific approaches, humanitarian development.

Постановка проблеми. Визначення наукового поняття «гуманітарної безпеки» у теоретичному плані є принциповим, бо воно має окреслити сутність цього явища, а також виокремити його найважливіші елементи.

Інституціоналізація гуманітарної безпеки може сприяти вдосконаленню як теорії безпеки, так й практики в гуманітарній сфері. Під гуманітарною безпекою

можна розуміти стан захищеності людини, сім'ї, народу; їх цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; стійке необхідне та достатнє заохочення та розвиток прав та обов'язків людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, що займалися науковим дослідження проблематики національної безпеки та місця у неї гуманітарної безпеки можна виділити таких вчених, як В. Горбулін, С. Здіорук, О. Литвиненко, А. Качинський, Г. Новицький,

С. Кісельов, М. Розумний, Б. Парахонський, С. Пірожков, Г. Ситник, Л.Чупрій, М. Ожеван, Ю. Опалько, М.Баюк та ін. У роботах цих авторів зазначається, що гуманітарна безпека є одною з пріоритетних сфер забезпечення національної безпеки, а безпека людини є однією з головних завдань політики національної безпеки держави.

Мета статті. Автор статті ставить за мету дослідити основні наукові підходи щодо дослідження концепту «гуманітарна безпека» та «публічне управління гуманітарною безпекою» у науці публічне управління і на цій основі запропонувати авторське визначення понять «гуманітарна безпека» та «система гуманітарної безпеки».

Виклад основного матеріалу. За своїм змістом гуманітарна безпека частково співпадає з концепцією стійкого розвитку, яку впроваджує ООН, і концепцією розвитку людського потенціалу. У «Доповіді про гуманітарний розвиток» (1994) ООН була запропонована «Концепція гуманітарної безпеки». Важливість цієї Концепції полягає в тому, що вона запропонувала людству відхід від класичних понять про безпеку як про військову могутність, яка може досягатися державними структурами через озброєння з метою захисту державних кордонів. Саме поняття безпеки у вказаній Концепції зорієнтоване на кожну конкретну людину: на її забезпечення роботою, прибутком, охороною здоров'я, безпекою довкілля. Наслідком вивчення, а також наукового і політичного обговорення цієї концепції стало створення в 1999 році Мережі гуманітарної безпеки, в якій беруть участь дванадцять країн з різних регіонів, які щорічно проводять загальні наради, і публікації в 2003 році доповіді Комісії з гуманітарної безпеки. ЮНЕСКО із самого початку підтримувало і просуvalo цю концепцію через участь регіональних, національних, місцевих організацій і залучення різноманітних установ (навіть військових сил Центральної Америки і Африки). Такий підхід відповідає зусиллям ЮНЕСКО відносно викорінювання бідності, розвитку прав людини, запобігання конфліктам. Заради цього була проведена низка заходів щодо розробки регіональних програм дій в цьому напрямі, а також наради на рівні міністрів (у рамках Мережі гуманітарної безпеки.) і регіональні міжурядові наради з питань безпеки. У цих процесах брали участь різні міжнародні і державні установи.

Для цього потрібне залучення науково-дослідних закладів з питань миру, інститутів з вивчення проблем безпеки, неурядових організацій з метою

посилення участі громадянського суспільства в усіх аспектах розробки та реалізації політики, спрямованої на забезпечення гуманітарної безпеки на усіх рівнях. А це неможливо без урахування усього спектру проблем, пов'язаних з національними особливостями, стилем мислення, національними пріоритетами, стереотипами поведінки, яка створює специфічні для кожного народу кліше в інтерпретації буття. Тому забезпечення гуманітарної безпеки як процес проявляється в послідовному здійсненні заходів, спрямованих на підтримку і інтенсифікацію гуманітарного розвитку суспільства згідно з певними пріоритетами і загальнонаціональними інтересами. Метою забезпечення гуманітарної безпеки є максимальне пом'якшення негативних наслідків трансформаційних процесів для населення і створення передумов для формування у громадян активної життєвої позиції за допомогою створення ефективного законодавства, дієвої культурної, освітньої та соціальної політики.

Наведемо інші підходи вітчизняних дослідників до визначення поняття «гуманітарна безпека». Так, на думку І. Здіорука [1], використання терміну «гуманітарний», по відношенню до безпеки має подвійне змістовне навантаження: по-перше, соціологічне, що пов'язане з людиною та з суспільством, де даний термін є базовим поняттям на стику різноманітних наукових дисциплін; по-друге, політологічне – як антонім, антипод виробничо-технологічній сфері. Беручи за основу та віддаючи пріоритет першому змістовному поняттю, «гуманітарну безпеку» автор визначив як систему способів та процедур забезпечення безпеки людини, його потенціалу, структур його життєзабезпечення в умовах кризових та конфліктних ситуацій (надзвичайні події, військові дії, зовнішні маніпулятивні впливи, в т.ч. – провокаційні), а також в період стабілізації і реабілітації людини після виходу із кризи.

В. Пироженко[2], аналізуючи гуманітарну складову суспільних відносин, предмет гуманітарної політики та загрози гуманітарній складовій національної безпеки визначає гуманітарну безпеку як «ступінь захищеності життєво важливих інтересів суспільних і політичних суб'єктів, що визначаються їх специфічними світоглядно-ціннісними орієнтаціями»

Причиною виокремлення гуманітарної безпеки у якості повноцінної складової національної безпеки автори монографії «XXI сторіччя: світ між минулим та майбутнім. Культура як системоутворюючий фактор міжнародної та національної безпеки»[3] називають те, що «... на сьогоднішній день ні політичні, ні економічні, ні військові, а саме гуманітарні аспекти є центральними для світового розвитку, точніше, навіть не для розвитку, а для збереження людського світу...».

Автори зазначають, що в часи глобалізації світ, в принципі, може існувати лише остільки, оскільки є системною цілісністю, усі елементи якої найтіснішим чином пов'язані. І якщо при цьому прийняти до уваги, що подібні елементи не сталі, а динамічні, тобто розвиваються, еволюціонують, видозмінюються, то підтримання миру у вигляді системної цілісності можливо здійснити лише у тому

випадку, якщо розвиток, еволюція, видозмінення основних структуроутворюючих елементів світу буде синхронізованим. Будь-яка диспропорція призведе, а точніше вже призвела, до певного руйнування структуроутворюючих взаємозв'язків з усіма негативними наслідками для системної цілісності, тобто для стійкості глобальної системи, що називається «людський світ».

Водночас поглинене політичними, економічними та військовими проблемами людство впродовж останнього сторіччя мало уваги приділяло гуманітарним проблемам, забуваючи про те, що істинний зміст політичним, економічним та військовим проблемам може дати лише гуманітарна сфера. Досягнувши великих успіхів у плані технології власного «відтворення», людство втратило (або здатне в найближчий час втратити) «смыслологію» такого «відтворення», тобто усвідомлену мету існування. А це буде втратою, що дуже важко відновити, бо технологія без «смыслології» в найближчий час може призвести до самознищення людства.

Іншими словами, проблема врахування пропорційності розвитку економічної, політичної військової та гуманітарної сфер – основна проблема, що стоїть перед людством у майбутньому. Досягти подібної пропорційності можна лише у тому випадку, якщо в найближчий час проблеми гуманітарного характеру займуть центральне місце в системі пріоритетів людства.

Аналіз основних положень Конституції України[4], найбільш імовірних загроз національній безпеці, наявних процесів у різних сферах життєдіяльності Української держави, результатів наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері забезпечення національної безпеки дозволило Г. Ситнику, В. Абрамову, Д. Кучмі[5, с. 96] констатувати, що сьогодні в Україні передусім доцільно відслідковувати фактори, які справляють вплив на національну безпеку в: економічній, політичній, соціальній, гуманітарній, оборонній та біосфері. Відповідно, доцільно розрізняти такі складові національної безпеки, як: економічну, політичну, соціальну, гуманітарну (духовну), оборонну, інформаційну та безпеку біосфери. Автори навчального посібника «Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України» вказують на некоректність визначення сфер національної безпеки (чи її складових) на основі потенційних чи реальних загроз національним інтересам, як це зроблено в Законі України «Про основи національної безпеки України», що був прийнятий ще у 2003 році[6]. Критерієм при визначенні вказаних сфер є сукупність потреб (інтересів), задоволення яких забезпечує прогресивний розвиток індивіда, суспільства, держави.

Варто зауважити, що в науковій та навчальній літературі автори, аналізуючи систему національної або міжнародної безпеки, виокремлюють у якості складової гуманітарну безпеку, але, або цим і обмежуються, або тільки називають її як якусь складову яка нібито і має право на існування але що саме під цим мається на увазі вони не пояснюють. До таких авторів слід віднести, зокрема

О.Данільяна, О.Дзьобаня, М.Панова. У своєму навчальному посібнику «Національна безпека України: структура та напрямки реалізації» [7] вони досліджують проблеми національної безпеки України, її особливості та закономірності.

Визначаючи національну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх та зовнішніх загроз, вони стверджують, що національна безпека є системою, яка має свої підсистеми, елементи, складові. До основних таких елементів національної безпеки вони відносять політичну, економічну, воєнну, екологічну, гуманітарну, демографічну, інформаційну та інші складові.

Автори посібника дають визначення і детально аналізують економічну, військову, екологічну, інформаційну, демографічну, міжнародну і правову безпеку. Аналіз же змісту та структури гуманітарної безпеки, попри те, що вони виокремлювали її у якості складової національної безпеки, у них повністю відсутній.

Але це і не дивно, бо ані у Постанові Верховної Ради України «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», на яку досить часто посилаються автори вище зазначеного посібника, ані в законі України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, що був прийнятий пізніше і відмінив дію Концепції, ані у сучасному законі України «Про національну безпеку України» (2018) [8] немає чіткого визначення та розуміння сутності гуманітарної безпеки. Максимум, що містять ці законодавчі акти так це посилання на якусь «незрозумілу» гуманітарну сферу.

В вітчизняній нормативно-правовій та частково у науковій практиці репрезентовано підхід в рамках якого практично повністю ігнорується виокремлення гуманітарної безпеки у якості самостійного елемента системи національної безпеки.

Так, академік НАН України С. Пирожков[9], аналізуючи національну безпеку України, виокремлює наступні «структурні її аспекти»:

1) державно-політичний, що полягає у забезпеченні територіальної цілісності України, недоторканості її кордонів, внутрішніх і міжнародних інтересів Української держави та її впливу на світовій арені, захисту державно-політичного ладу від спроб ліквідувати чи змінити його неконституційними методами, прав та свобод громадян, виживання у випадках катастроф, стихійного лиха та мінімізації їх наслідків;

2) соціально-економічний, що гарантує сталість соціально-економічної системи держави, вдосконалення структури народного господарства, захищеність його від зовнішніх та внутрішніх загроз, подолання кризових явищ в економіці і соціальній сфері;

3) національно-культурний. Забезпечує погодження інтересів української нації та інших національностей, які проживають на території України, запобігання конфліктам і ворожнечі на національному ґрунті, реалізацію

демографічної і міграційної політики як засобу гармонізації національних і соціальних відносин, відродження та примноження національної духовної і матеріальної культури народу, підвищення рівня його освіти;

4) екологічний, що створює механізми для запобігання деградації і оздоровлення навколишнього середовища, піклування про здоров'я народу, формування соціально-правових та економічних умов, що виключали б завдання збитків навколишньому середовищу з боку інших країн світу, їх державних структур, підприємців та окремих громадян;

5) інформаційний зумовлений насамперед тим, що сучасний світ рухається до глобального інформаційного суспільства. І будь яка країна, що своєчасно та енергійно не відреагує на інформаційний виклики цього новітнього світу, буде приреченою реагувати на них „навздогін, навряд чи розраховуючи на повноцінну реалізацію власних національних інтересів.

Також не виділяв, посилаючись на Постанову Верховної Ради України «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», гуманітарну безпеку у якості самостійного елемента в системі національної безпеки і О. Бодрук[10]. Зокрема, він зазначає, що сучасні підходи враховують зв'язки між окремими елементами соціальної системи, які мають свою специфіку залежно від тієї сфери життєдіяльності суспільства, де вони утворюються. Економічна, політична, соціальна, воєнна, демографічна, інформаційна, екологічна науково-технічна сфери специфічним чином впливають на стан суспільства. Саме тому останнім часом виділяються такі складові безпеки, як: економічна, політична, ідеологічна, соціальна, екологічна, військова, демографічна, інформаційна. Такий підхід використала молода Українська держава, і він був закріплений у перших доктринальних документах України у сфері національної безпеки, наприклад у Концепції (Основах державної політики) національної безпеки України у розділі 1”.

Відмова від виокремлення гуманітарної безпеки у якості рівноправного, системоутворюючого елемента національної безпеки є результатом:

по-перше, не усвідомлення на рівні держави, що виражена у відсутності в законодавстві належної уваги до цієї проблематики, значення та важливості гуманітарної сфери в процесі забезпечення національної безпеки;

по-друге, віднесення гуманітарної проблематики до переліку другорядних, тобто таких, що не мають вирішального значення для забезпечення безпеки.

Обидві ці точки зору мають право на існування, але, слід зазначити, вони можуть призвести до ігнорування потенційних конфліктів, що мають суто гуманітарний характер, і які можуть стати причиною кризи усієї системи безпеки.

Таким чином, можна зробити висновок, що хоча гуманітарна безпека у якості складової системи національної безпеки і не досліджується так ґрунтовно як, наприклад, воєнна, політична або економічна, а деякими науковцями і взагалі ігнорується у якості складової національної безпеки, але знаходить відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних авторів.

Отже під гуманітарною безпекою ми розуміємо такий стан захищеності національних цінностей, традицій, укладу життя та культурної та духовної спадщини народу, фізичного та психічного здоров'я нації, вільної самоідентифікації громадян, суспільних груп і країн. Все це забезпечує сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам у гуманітарній сфері.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що поняття гуманітарної безпеки має кілька вимірів:

- 1) безпека фізичного та психічного здоров'я людини;
- 2) безпека можливості вільної самоідентифікації громадян, суспільних груп і країн;
- 3) безпека громадян і країн щодо можливостей розвитку та загалом можливостей вибирати майбутнє.

Аналіз науково-теоретичних праць [1-3;5;7;9-10], керівних документів, пов'язаних з проблемами національної безпеки [4;7;11-12], розгляд їх як певної цілісної системи дозволило виявити ті основні елементи, які утворюють систему гуманітарної безпеки, та сформулювати авторське визначення поняття «система гуманітарної безпеки».

Під системою гуманітарної безпеки пропонуємо розуміти функціональну систему, що відображає процеси взаємодії об'єктів, суб'єктів, ідейно-теоретичної та законодавчої баз, цілей, завдань, державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, що несуть в межах своєї компетенції усю повноту відповідальності за формування заданого рівня гуманітарної безпеки України, а також сукупність сил і засобів, що функціонують на користь забезпечення гуманітарної безпеки країни на необхідному рівні. Система гуманітарної безпеки є важливою складовою системи національної безпеки.

Уточнимо статус та зміст поняття «система забезпечення гуманітарної безпеки» в категоріальній сітці теорії державного управління.

Під системою забезпечення гуманітарної безпеки пропонуємо розуміти організаційну систему органів, сил, засобів різних організацій, на які покладено обов'язки із забезпечення гуманітарної безпеки. Система забезпечення гуманітарної безпеки є складовою системи забезпечення національної безпеки.

Під механізмами забезпечення гуманітарної безпеки будемо розуміти сукупність державних інститутів та структур громадянського суспільства, а також практичних заходів, важелів, стимулів, способів дій з визначення та організації (залучення) необхідних і достатніх матеріальних, духовних, людських ресурсів, інтеграції різних сфер суспільства з метою досягнення завдань забезпечення гуманітарної безпеки України.

Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити наступні механізми забезпечення гуманітарної безпеки: правовий, інституційний, організаційно-управлінський, інформаційно-аналітичний, фінансовий, кадровий та ін.

Аналіз довідкової та наукової літератури з проблем державного управління у

сфері національної безпеки дозволяє зробити висновок, що підґрунтям для державного управління гуманітарною безпекою є визначені концептуальні основи національної безпеки України. Реалізація публічного управління гуманітарною безпекою передбачає здійснення управлінського впливу в декілька етапів.

1 етап. Формування системи забезпечення гуманітарної безпеки.

Систему забезпечення гуманітарної безпеки можна визначити як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів державного управління, яка складається з двох підсистем – управляючої та керованої.

2 етап. Оцінка гуманітарної обстановки в інтересах забезпечення національної безпеки. Для забезпечення гуманітарної безпеки вагоме значення має об'єктивна, повна, комплексна інформація про ситуацію на міжнародному, регіональному та національному рівнях та про ступінь реалізації пріоритетних національних інтересів у гуманітарній сфері, визначених на законодавчому рівні. Це передбачає здійснення аналізу ситуації, виявлення тенденцій її розвитку та оцінки рівня загроз гуманітарній безпеці. Забезпечення комплексності та повноти інформації щодо оцінки гуманітарної обстановки потребує також оцінки загроз політичній, інформаційній та економічній безпеці, суспільно-політичній стабільності. Результатом комплексного аналізу є систематизоване уявлення про ступінь небезпечності загроз гуманітарній безпеці та визначення причин і наслідків їхнього виникнення та розвитку.

3 етап. Оцінка стану та можливостей системи забезпечення гуманітарної безпеки.

Ефективне управління гуманітарною безпекою вимагає оцінки спроможності системи забезпечення гуманітарної безпеки щодо виконання завдань по відстоюванню національних інтересів у цій специфічній сфері. Це передбачає оцінку та виявлення недоліків чинного концептуального, нормативно-правового та науково-методичного забезпечення, які знижують ефективність та якість управління гуманітарною безпекою загалом.

4 етап. Розробка та впровадження інструментарію державного реагування на загрози гуманітарній безпеці.

Важливою передумовою та засобом механізму реалізації державної політики забезпечення гуманітарної безпеки є розробка та впровадження Стратегії гуманітарної безпеки, яка узгоджується зі Стратегією національної безпеки і передбачає обґрунтування мети, визначення довготермінових планів дій державних органів влади та органів місцевого самоврядування щодо усунення загроз національній безпеці у гуманітарній сфері. Варто зазначити, що Стратегія гуманітарної безпеки України на сьогодні відсутня, що значно знижує ефективність державного управління гуманітарною безпекою.

5 етап. Моніторинг, спостереження та контроль.

Заключним та обов'язковим етапом впровадження державної політики забезпечення гуманітарної безпеки є контроль, який має забезпечувати

порівняння фактичного стану гуманітарної безпеки із бажаним, своєчасне виявлення відхилень та їх причин; встановлення недоліків, помилок управлінської діяльності; спостереження за змінами рівня загроз гуманітарній безпеці та прогнозування стану гуманітарної безпеки.

Одночасно контроль повинен набувати форми зворотного зв'язку, на засадах якого можливо здійснювати координацію державної політики забезпечення гуманітарної безпеки та управління гуманітарною безпекою. Необхідність поточного спостереження, контролю, оцінювання та аналізу тенденцій загроз гуманітарній безпеці обумовлює потребу створення та запровадження проведення постійного моніторингу за результатами процесу забезпечення гуманітарної безпеки. Це сприятиме формування більш обґрунтованих державно-управлінських рішень, та підвищенню ефективності державної політики забезпечення гуманітарної безпеки та управління національною безпекою загалом.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, за наявності економічної та політичної кризи в державі, з відчутним впливом процесів глобалізації та євроінтеграції, актуалізується проблема збереження духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації українського народу. Ця самоідентифікація є неможливою без універсальної ціннісної системи, що спирається на вищі духовні та моральні засади. Крім того, духовні цінності, функціонуючи як специфічні сенсоутворюючі джерела існування людини та серцевина механізму самоорганізації безпеки суспільства набувають значення важливого чинника соціально-політичної стабільності держави та стають провідними критеріями її сталого просування.

Як слушно зазначає О. Бортнікова[11], стратегія гуманітарної безпеки припускає турботу й роботу у багатьох напрямках, серед яких варто виділити наступні:

1. Збереження віри (вірування), що визначила весь історичний розвиток народу й держави.
2. Збереження мовного багатства, захист його від спрощення, збідніння й забуття.
3. Дбайливе відношення до духовно-моральних традицій народу, відстоювання пріоритетів національної ідентичності в культурі, в особистісному самовизначенні, в освіті, особливо в нинішніх умовах натиску так званої масової культури - знеособленої, а часом й антилюдської;
4. Виховання поваги до інших релігій і культур, що забезпечують стійкий розвиток держави.
5. Виховання таких якостей особистості, які дозволяють забезпечити національну безпеку, у тому числі в моменти суворих випробувань для Батьківщини. Руйнування ж якостей особистості, вироблених культурою нації, загрожуює втратою безпеки, тому гуманітарна безпека - істотний момент безпеки держави.

Систему забезпечення гуманітарної безпеки можна визначити як організовану державою систему як державних, так і не державних інститутів, які із застосуванням теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, кадрових, науково-технічних та інших заходів щодо захисту національних інтересів у гуманітарній сфері.

В якості функціональних компонентів системи забезпечення гуманітарної безпеки можна виокремити:

аналітичний компонент, який включає дії, пов'язані з накопиченням та аналізом нових знань у сфері гуманітарної безпеки, наприклад інформації про реальні та потенційні загрози гуманітарній безпеці, національні інтереси, цінності, цілі та інші структурні компоненти гуманітарної безпеки;

прогнозно-проектувальний компонент, що включає дії, пов'язані з прогнозуванням гуманітарної ситуації, визначенням можливих загроз і ризиків гуманітарного характеру, та плануванні діяльності органів по забезпеченню гуманітарної безпеки в напрямку досягнення національних цілей у гуманітарній сфері;

конструктивно-організаційний компонент – дії по реалізації конкретного впливу системи на середовище гуманітарної безпеки, на загрози гуманітарній безпеці з метою їх усунення чи мінімізації. Він також включає стратегію по використанню засобів, ресурсів, методів то забезпеченню гуманітарної безпеки;

комунікативний компонент – дії, що пов'язані із налагодженням взаємодії структурних компонентів в середині системи забезпечення гуманітарної безпеки та зовнішнім середовищем.

В якості структурних компонентів системи забезпечення гуманітарної безпеки слід виділити:

цілі системи як відображення об'єктивних потреб особи, суспільства і держави в належному захисті їх життєво важливих інтересів у гуманітарній сфері;

життєво важливі інтереси у гуманітарній сфері суб'єктів національної безпеки;

ресурси, засоби, сили забезпечення гуманітарної безпеки;

органи, що відповідають за забезпечення гуманітарної безпеки;

суб'єкти та об'єкти гуманітарної безпеки (особа, суспільство, держава).

Вищенаведені структурні та функціональні компоненти в сукупності відображають теоретичну модель публічного управління сферою гуманітарної безпеки.

Висновки. Таким чином, аналіз наукових та нормативних джерел у сфері гуманітарної безпеки України показав, що багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками гуманітарна безпека досі не виділяється як окрема складова національної безпеки, а в нормативних документах країни, немає чіткого визначення і розуміння її суті. Зокрема, в Законі України «Про національну безпеку України» гуманітарна і соціальна сфери зливаються; ці

поняття ототожнюються також і в наукових дослідженнях. На сьогодні не завершена розробка "Концепції гуманітарного розвитку України", почата ще в 2008 р., де проблеми гуманітарної безпеки могли б бути підняті на загальнодержавний рівень. Поняття «гуманітарна безпека» має декілька вимірів: безпека фізичного і психічного здоров'я людини; безпека можливості вільної самоідентифікації громадян, громадських груп і країн; безпека громадян і країн відносно можливостей свого розвитку і взагалі можливостей вибирати своє майбутнє.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі автор бачить у розробки змісту та концептуальних основ *стратегії гуманітарного розвитку України* як комплексного документу та стимулюванні наукового дискурсу навколо цієї проблематики як першого кроку до вирішення проблеми вдосконалення сфері гуманітарної безпеки країни.

Література:

1. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія / [За ред. С.І. Здіорука]. К. : НІСД, 2006. 403 с. Бібліогр. в прим. в кінці розд.
2. Пироженко В.О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем. Стратегічна панорама. №2. 2005. URL: <http://www.niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnbl&issue=2005> (дата звернення: 18.05.2020).
3. XXI сторіччя: світ між минулим та майбутнім. Культура як системоутворюючий фактор міжнародної та національної безпеки / Під науковою редакцією О.П.Лановенко. К.: Стіло, 2004. 346 с.
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради, 1996, - № 30.
5. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. : у 3 ч. / Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, Д. Я. Кучма. - Ч. 1 : Філософсько-методологічні та системні основи забезпечення національної безпеки. К.: НАДУ, 2009. 248 с
6. Закон України» Про основи національної безпеки України».- Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, N 39, ст.351.
7. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: Навчальний посібник / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. Харків: Фоліо, 2002. 285 с.
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року №2469-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
9. Пирожков С.І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України. Стратегічна панорама. №1. 2003. С. 6–12.
10. Бодрук О.С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія / О.С. Бодрук. – К.: НІПМБ, 2001. - 300 с
11. Бортнікова О.І. / Безпека гуманітарна./Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. С. 47-49.

References:

1. Zdiorka, S. I. (2006). *Gumanitarna politika Ukrain's'koї Derzhavi v novitnij period* [Humanitarian policy of the Ukrainian state in the modern period]. Kiev: NISD [in Ukrainian].

2. Pirozhenko, V.O. (2005). Gumanitarna skladova nacional'noi bezpeki: predmet doslidzhennja ta kolo osnovnih problem [he humanitarian component of national security: the subject of research and the range of main problems]. *Strategichna panorama - Strategic panorama*, 2. 2005. URL: <http://www.niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnbl&issue=2005> (data zvernennja: 18.05.2020). [in Ukrainian].
3. Lanovenko, O.P. (2004) *XXI storichchja: svit mizh minulim ta majbutnim. Kul'tura jak sistemoutvorjuchij faktor mizhnarodnoi ta nacional'noi bezpeki [XXI century: the world between past and future. Culture as a system-forming factor of international and national security]*. Kiev: Stilos [in Ukrainian].
4. Konstitucija Ukraïni: Prijnjata na p'jati sesii Verhovnoi Radi Ukraïni 28 chervnja 1996 r. // Vidomosti Verhovnoi Radi, 1996, - № 30.
5. Sitnik, G. P. & Abramov, V. I. , Kuchma, D. Ja. (2009). *Konceptual'ni zasadi zabezpechennja nacional'noi bezpeki Ukraïni [Conceptual principles of national security of Ukraine]*: Kiev: NADU [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro osnovi nacional'noi bezpeki Ukraïni» [The Law of Ukraine «On the Fundamentals of National Security of Ukraine»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian].
7. Danil'jan, O.G. (2002) *Nacional'na bezpeka Ukraïni: struktura ta naprjamki realizacii [National security of Ukraine: structure and directions of realization]*: Harkiv. Folio, [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy «Pro nacional'nu bezpeku Ukraïni» [The Law of Ukraine «On the national security of Ukraine»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].
9. Pirozhkov, S.I. (2003) *Konceptual'ni pidhodi do formuvannja sistemi nacional'noi bezpeki Ukraïni [Conceptual approaches to the formation of the national security system of Ukraine]*. *Strategichna panorama - Strategic panorama*, 1, 6–12 [in Ukrainian].
10. Bodruk, O.S. (2001). *Strukturi voennoi bezpeki: nacional'nij ta mizhnarodnij aspekti [Structures of military security: national and international aspects]*: Kiev: NIPMB [in Ukrainian].
11. Bortnikova, O.I. / *Bezpeka humanitarna./Enciklopedija derzhavnogo upravlinnja : u 8 t. / Nac. akad. derzh. upr. pri Prezidentovi Ukraïni ; nauk.-red. kolegija : Ju. V. Kovbasjuk (golova) ta in. – K. : NADU, 2011. – T. 1 : Teorija derzhavnogo upravlinnja / nauk.-red. kolegija : V. M. Knjazez (spivgolova), I. V. Rozputenko (spivgolova) ta in. 2011. S. 47-49.*